

Waldapfel József

(1904—1968)

Halála nem volt teljesen váratlan, mégis megdöbbentett mindnyájunkat. A belgrádi összehasonlító irodalomtörténeti kongresszuson találkoztam vele utoljára, minden iránt érdeklődő szelleme vitte el oda. Feszült figyelemmel hallgatta az elhangzó előadásokat, vitákat, pedig szünet nélkül harcolnia kellett fáradtságával, betegsége okozta gyengeségével. Biztattuk: törődjön jobban magával, pihenjen többet, gondoljon egészségére, de ő makacs eltökéltséggel résztvett mindenben. Most, különösen a fájdalmasan bekövetkezett vég perspektívájában, van valami megrendítően tiszteletreméltó ebben az erőfeszítésben... Az irodalomtörténet iránti szenvedélyes lelkesedés, amely kora ifjúságától fogva hajtotta *Waldapfel Józsefet*, nem tudta feladni a harcot... Később a múlt év őszén jóleső hírként jutott el hozzánk, hogy ismét meghirdeti előadásait az egyetemen. Azt hittük akkor, ez az életerő és az életkedv visszatéréseinek a jele, sajnos csak a lelkes irodalomtudós és irodalomtanár végső, meghatározó és fájdalmasan eredménytelen küzdelme volt a hivatás szolgálatában.

Waldapfel József pályája kezdetén elsősorban régi irodalmunk történetének kérdéseit foglalkoztatták. Balassi-tanulmányait a filológiai alaposág, a széleskörű világirodalmi tájékozottság jellemezték. A harmincas években tudományos működésének egyik főtérülete éppen a komparatiztika volt: régebbi irodalmunk lengyel, olasz és szerb kapcsolatait tárgyalják dolgozatai. Az irodalmak összehasonlító vizsgálatára széleskörű nyelvtudása is alkalmassá tette. Amikor Balassi lengyel kapcsolatait tette mérlegre vagy a krakkói egyetem magyarországi szellemi kisugárzását tanulmányozta, lengyel források alapján dolgozott. „Gorkij és Madách” című értekezését a nagy szovjet könyvtárakban búvárkodva készítette, az egykorú orosz periodikákat tanulmányozva és Gorkij nálunk addig kevésbé ismert poémáját magyarra fordítva.

Waldapfel József tudományos munkásságának első korszakában Katona József drámaírói működése állott a középpontban. Erről írt monográfiája mindmáig legteljesebb e témáról készült mű a szakirodalomban.

Harmincegy éves, amikor megjelenik a székesfőváros pályázatát elnyerő nagy munkája az „Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből”. Ez a mű rendkívüli anyaggazdagságával nélkülözhetetlen segítőtje minden olyan kutatónak, aki a XIX. század első harmadának irodalomtörténetével foglalkozik.

A felszabadulás új lendületet adott *Waldapfel József* munkásságának. Azok között volt irodalomtörténészeink körében, akik elsőknek közelítették meg új szemlélettel irodalmunkat a marxizmus—leninizmus tanításaitól vezetve. Ő fordítja magyarra Leninnek az irodalomról szóló írásait. Csokonairól ő állapítja meg a máig érvényes tételt, hogy ti. Csokonai a magyar felvilágosodás legnagyobb költője. Miután „A XIX. század költői” c. tanulmánygyűjteményében teljesebbé tette irodalmunk forradalmi vonalának képét, megindította küzdelmét azoknak a írónak a szocialista kultúrába való elhelyezéséért, akiket a szektáns, dogmatikus kritika háttérbe szorított vagy éppen elvetett. Először Vörösmarty költészetét világította meg újszerű szemlélettel, meggyőző erővel mutatva ki, hogy Vörösmarty csaknem teljes egyértelműséggel a magyar haladó hagyomány része s tette ezt a hivatalos szervek ilyen értelmű állásfoglalása előtt. Aztán megindította polémiaját „Madách igazáért”, e címet adva az Akadémián 1951 végén elhangzott előadásának tanulmánykötetében. Ennek az eredményeit bővítette ki Madách-kiadásának előszavában, Gorkij és Madách viszonyáról szóló értekezésében és a Fourier-hatásról írt mintaszerű filológiai alaposágú és a kérdést reveláló erővel megvilágító értekezésében. A XVIII. század utolsó harmada irodalmának az ő, módszer és szerkezet tekintetében is újszerű kortörténeti monográfiája adta meg a korszerű értékelést, a több kiadásban is megjelent „Magyar irodalom a felvilágosodás korában”. Ebben a könyvében igazolta a tények meggyőző felsorakoztatásával, hogy irodalmunk megújulásának alapja a

felvilágosodás eszmevilága volt, másfelől e művével új típusú kormonográfiát hozott létre, amikor mind az irányzatokat, mind a nagy alkotókat jelentőségüknek megfelelő szerkezeti beosztásban tárgyalta.

Waldapfel József azonban nem volt csupán az elmúlt századok irodalmának kutatója. Főképpen élete utolsó évtizedeiben a huszadik század problémái foglalkoztatták, elsősorban Gorkij, József Attila és Komját Aladár egyénisége. Érdeklődése élő irodalmunk kérdéseire is kiterjedt, mint ezt „Szocialista kultúra és irodalmi örökség” című tanulmánykötete is jelzi.

*Waldapfel József*nek, az akadémikusnak tudományunk e legfelső fórumán tartott előadásai is fontos jelentőségűek legújabb irodalomtudományunk történetében. *Waldapfel József*, a professzor nemcsak az irodalomtanárok egész nemzedékét nevelte, nemcsak tanszéke oktatóiból nevelt lelkes és hivatott irodalomtörténész gárdát, de segítette, buzdította mindazokat, akik szeretett témáival kívántak foglalkozni. Természetesen elsősorban abban az időben fehetett meg, amikor még szenvedélyes irodalomszeretetének és hivatásérzésének nem kellett állandóan viaskodni a test egyre keserűbb gyengülésével. Hiszen volt idő, amikor még az olvasástól is eltiltották orvosai!

Egy ilyen megemlékezés csak a fővonalban választhatja *Waldapfel József* gazdag irodalomtudományi munkásságát, de talán az itt felsorolt tények is mutatják, hogy mit vesztett benne irodalomtudományunk, hogy mit remélhettünk volna tőle, ha a betegség, majd a halál le nem törí fíradhatatlan munkakedvét.

Mondjuk azt, hogy megőrizzük emlékét? Irodalomtörténeti munkánkban úgyszólván minduntalanul fel kell lapoznunk valamelyik írását, támaszkodnunk kell eredményeire. Egy szerűen nem lehet megfeledeznünk róla. Talán ez az a legtöbb, amit róla, mint irodalomtudós-ról mondhatunk.

Horváth Károly

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság sárospataki vándorgyűléséről

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1968. április 5–7-én Sárospatakon tartotta meg tavaszi vándorgyűlését. A TIT Irodalmi és Nyelvi Szakosztályainak Országos Választmányával, a Sárospataki Községi Tanács Végrehajtóbizottságával, a Sárospataki Tanítóképző Intézzel és a Rákóczi Gimnáziummal közösen rendezett vándorgyűlésre Erdélyi János és Tompa Mihály halálának 100. évfordulója alkalmából került sor.

Április 5-én délben a résztvevők koszorúkat helyeztek el Erdélyi Jánosnak és Tompa Mihálynak az Iskola kertben levő szobránál. Megemlékezést *Pataky László*, az Országos Választmány titkára mondott. Délután került sor a vándorgyűlés ünnepélyes megnyitására. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság és a TIT Irodalmi és Nyelvi Szakosztályainak Országos Választmányának nevében *Bán Imre* egyetemi tanár, a Borsod Megyei Tanács VB részéről *Varga Gáborné*, a Sárospataki Községi Tanács VB részéről *Tóth József* üdvözölte a megjelenteket. — Ezután *Weber Antal* egyetemi docens tartott előadást „Erdélyi János irodalomszemlélete” címmel. Fejtegetéseinek középpontjába azt a kérdéskört állította, hogy hogyan alakult Erdélyi irodalomszemlélete az 1840-es évektől az 1860-as évekig, mit jelentett és hogyan karakterológizálható Erdélyi működése a XIX. század második harmadának magyar kritikájában, irodalomtudományában? Kifejtette, hogy fellépésekor Erdélyi a herderi gondolat (azaz: a népköltészet a nemzeti jelleg hordozója), a herderi hagyomány (1. pl. népdalgyűjtéseit) folytatójának bizonyult. Számbavette azonban már saját korának irodalmi szükségleteit is, az új gondolatok és formák, az új ízlés, nyelv, stílus vonatkozásában egyaránt. Értékmentő, hagyományörző, de úttörő gondolkodó is volt: Petőfi és Arany népiességének előkészítője és — amint ezt az „Egyéni és eszményi” (1847) című tanulmánya bizonyítja — a népin felül emelkedő nemzeti, majd egyetemes érvényű irodalom-eszmény első hazai megfogalmazója. 1849 után sem tört meg a pályája, sőt kritikái működése gondolatilag és módszertanilag is tovább gazdagodott. Az „Egy századnegyed a magyar szépirodalomból” (1855) című tanulmánya tanúsítja, hogy az irodalom fejlődését immár a hegeli dialektika szerint, az ellentétes irányok, erők harcának, illetve ezek eredőjének fogta fel. Toldy Ferenc „aranykor”-elméletével szemben határozottan vallotta, hogy irodalmunk 1830-tól új, virágzó korszakába lépett, s a Petőfi — Arany korszak fejlődés a megelőzőhöz viszonyítva; a költészetben pedig a népi teljességgel egyenrangú a műköltészetivel. Erdélyi tevékenysége is tanúsítja viszont, hogy a népies → nemzeti → egyetemes költészeti vonalból 1849 után az egyetemes faktor kezdett kiszorulni, a népnemzeti fogalom beszűkülése nála is megfigyelhető. Erdélyi nem volt felfedező kritikus, nem egyes művek, hanem a művészeti folyamatok, a rendszerezés érdekelte.